

GAZİANTEP’TE KAYIT DIŞI İSTİHDAM

Hikmet Yılmaz

Özet

Kayıt dışı ekonominin bir alt dalı olan kayıt dışı istihdam, son yıllarda çokça tartışılan, çözümler üretilmesi gereken bir sorun olarak karŐımıza çıkmaktadır. Sadece geri kalmıŐ veya gelişmekte olan ölkelerde değil, gelişmiş ölkelerde kayıt dışı istihdam konusuyla karşı karŐıyadır. Türkiye ve Gaziantep ekonomisinin önünde bir engel olarak görölen kayıt dışı istihdam konusunun boyutunun belirlenmesi ve çözümlerinin sunulması önem arz etmektedir. Gaziantep Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en gelişmiş ili ve yıllık ihracat miktarı yaklaŐık 6.500 milyon dolardır. Bundan dolayı kayıt dışı istihdam konusu Gaziantep için son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler:

Kayıt Dışı İstihdam, İhracat, Gaziantep Ekonomisi.

UNRECORDED EMPLOYMENT İN GAZİANTEP

Abstract

Unrecorded employment which is a sub-branch of unrecorded economy confronts us as one of the problem that has been discussed for years, and needs to be brought solutions. Not only underdeveloped and developing countries, developed countries also face to it. Accepted as an obstacle to Turkey and Gaziantep economy, unrecorded employment issue and its dimensions need. To be determined and solutions need to be brought to it. Gaziantep is the most developed city of Southeasten region of Turkey, and its export is approximately 6.500 million dollars per year. Unrecorded employment, highly significant for Gaziantep.

Keywords:

Unrecorded Employment, Export, Gaziantep Economy.

Giriş

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler literatüre 1970'li yıllardan sonra girmiştir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler, Türkiye'de ve dünyada son yıllarda üzerinde en çok tartışılan konular arasında yerini almıştır. Günümüz ekonomilerin önemli sorunlarından birisi olan kayıt dışı ekonomik faaliyetler, nedenleri, sonuçları ve işleyişi bakımından çok boyutlu ve karmaşıktır. Bu nedenle, kayıt dışılığın kayıt altına alınması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çözüm üretilmesi gereken bir sorun olmaktadır. Kayıt dışı faaliyetler aynı zamanda yarattığı mali ve ekonomik olumsuz sonuçları bakımından Türkiye ve Gaziantep ekonomisinin en kısa zamanda çözüme kavuşturulması gereken sorunlarından biri olarak da değerlendirilmektedir.

1980'li yıllardan sonra kayıt dışı ekonomiyle birlikte kayıt dışı istihdam uluslar arası bir olgu olarak kabul edilmiştir. Kayıt dışı istihdam, işgücünün hiçbir resmi kayıt ve istatistikte yer almaması ya da eksik olarak yer alması anlamına gelmektedir. İşverenlerin sosyal güvenlik primleri ve vergiler gibi işgücü maliyetlerinden kaçınarak üretim maliyetini azaltmak istemeleri kayıt dışı istihdamın ardında yatan temel etkidir. Kayıt dışı ekonomiyle ilgili olduğu gibi kayıt dışı istihdam ile ilgili oranların yüksek olması ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Çalışmanın temel amacı kayıt dışı ekonomi ve bununla ilgili olarak kayıt dışı istihdam olgusunun Gaziantep için önemini ortaya koymaktır. Kayıt dışı adından da anlaşıldığı gibi gizli olanı ifade etmektedir. Bu sebeple elde edilen veriler tahmini değerlerdir. Bu sebeple çalışmamız bu tahmini değerlerden yola çıkılarak sonuca ulaşılmıştır.

1) Kayıt Dışı Ekonomi Kavramı

Kayıt dışı ekonomi kavramı evrensel bir olgu olup hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bir kavramdır (Işık ve Acar,2003:2). 1980'li yılların sonundan itibaren ülke gündeminin önemli konularından birini oluşturan ve Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) hesaplamalarına yansımayan kayıt dışı ekonomi, yasa dışı ekonomik faaliyetlerinin yanı sıra, yasal olup kayıt altına alınmayan ekonomik faaliyetleri de kapsamaktadır. Kayıt dışı ekonomi 1990 yılından sonra daha çok yasal fakat vergilendirilmeyen ekonomik faaliyetler olarak anlaşılmaya başlamıştır. Ancak kayıt dışı ekonomi kavramının bu şekilde anlaşılması kayıt dışı ekonominin içeriğini tam olarak karşılayamamaktadır (Yıldırım,2007:2).

Bütün ekonomilerde milli gelir hesaplarına dâhil edilmeyen parasal akımlar yer almaktadır (Savaşan,2011:6). Türkçede yaygın olarak "kayıt dışı ekonomi" ile ifade edilen bu durum, farklı ekonomilerde farklı biçimlerde ortaya çıkmakta ve niteliklerine göre de farklı isimler almaktadır. Ancak kayıt dışı ekonomi, dokusu itibariyle iç içe geçmiş bir yapı sergilediği için, bazen farklı yapılanmaları açıkça yansıtan bazen de anlam olarak iç içe geçmiş çeşitli kavramlarla adlandırılmaktadır (Önder,2001:15). Bu farklı isimler bu güne kadar kayıt dışı ekonomi olgusunu ifade etmek için değişik araştırmacılarca, çoğunlukla "yer altı ekonomisi" kavramı kullanılmakla birlikte "kara ekonomi", "paralel ekonomi", "merdiven altı ekonomisi", "gizli ekonomi", "gölge ekonomi", "gözlenemeyen ekonomi" gibi değişik terimlerde yaygın

olarak kullanılmıştır(Turan,2012:3). Birçok dilde en çok kullanılan terim ise kara ekonomi terimidir. Bu terimlerden bir kısmı tamamıyla kayıt dışı ekonomiyi ifade etmekteyken, bir kısmı da kayıt dışı ekonomi içinde yer alan faaliyetlerden değişik özellikte olanların farklılığını vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır(Çetintaş ve Verbil,2003:2). Örneğin; gizli ekonomi, kayıtlı olmayan ekonomi isimleri vergi boyutunu; gölge ekonomi, enformel ekonomi isimleri daha çok istihdam boyutunu; kara ekonomi, kanun dışı ekonomi gibi isimlerde yasa dışılık boyutunu vurgulamaktadır(Sarıkaya,2007:11). Kayıt dışı ekonominin bu kadar değişik ifadelerle adlandırılmasının nedeni, kayıt dışı ekonomiyi oluşturan faaliyetlerin içeriğindeki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır (Önder,2012:15).

Kayıt dışı ekonomi, ülkelerin uygulamış olduğu ekonomik sistemlerin ahlakı, kültürel, sosyal ve hukuki yapılarının farklılıklarından dolayı ortaya çıkmaktadır(Yurdakul,2006:3). Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin isim konusunda olduğu gibi tanım konusunda da ortak bir paydaya varılması güçtür. Çünkü kayıt dışı ekonomi çok boyutlu ve değişik faaliyetleri kapsayan kompleks bir olgudur. Amaca bağlı kalınarak farklı tanımlar yapılması mümkündür(Akalın ve Kesikoğlu,2007:3).

Genel bir tanım yapmak gerekirse, kayıt dışı ekonomi dar anlamda, adaletsiz ve yüksek vergi yükü ve diğer vergiden kaçma (kaçınma/kaçırma) nedenleri dolayısıyla vergi konusu işlemlerin bir kısmının ya da tamamının belgelendirilmemesi iken, geniş anlamda kayıt dışı ekonomi, ekonomik faaliyetleri veya kendisi yasal olan ve olmayan nihai mal ve hizmetlerin bir kısmının ya da tamamının üretiminin, satılmasının, tüketilmesinin ve sunulmasının ya da diğer herhangi bir gelir konusu faaliyetinin belgelendirilmemesi durumudur(Ay ve Diğerleri,2014:2).

Tablo 1. Kayıt Dışı Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması

Faaliyet türü	Parasal İşlemler		Parasal Olmayan İşlemler	
Yasa Dışı Faaliyetler	Çalıntı mal ticareti; uyuşturucu madde üretim ve satışı, kumar, kaçakçılık, dolandırıcılık, fuhuş		Çalıntı mal, kaçakçılık malı vb. takası, uyuşturucu, şahsi kullanım için uyuşturucu imali ya da yetiştirilmesi, şahsi kullanım için hırsızlık	
	Vergi Kaçırma	Vergiden Kaçınma	Vergi Kaçırma	Vergiden Kaçınma
Kanuni faaliyetler	Bildirilmeyen kazanç; kanuni mal ve hizmetler için bildirilmeyen kazanç, ücret, varlık edinimi	Çalışanlara yapılacak, fakat vergiden muaf olan ödemeler ve işçi ödemeleri indirimleri	Kanuni mal ve hizmetlerin takası	Şahsi ya da bir başkasına yardım için yapılan işler

Kaynak: Mirus ve Smith (1997), Ögünç ve Yılmaz (2000), Schneider (2002), Erkuş ve Karagöz (2009), Demir (2007).

1.2. Kayıt Dışı Ekonominin Unsurları

Kayıt dışı ekonominin en belirgin özelliği kayıtlı ekonominin yanında ikinci bir sektörün oluşması ve bu sektörün kayıtlı olmaması nedeniyle ne yükümlülük getirilmesi ne de yasal olmaması dolayısıyla bir takım avantajlardan yararlanılması söz konusudur. Fakat kayıt dışı ekonominin var oluş nedeni sadece vergiden kurtulma düşüncesi değildir. Kanunlarca yasak olan bir takım faaliyetleri yapma düşüncesi de kayıt dışı ekonominin oluşmasında rol oynayan faktörlerdendir. Kayıt dışı ekonominin yasa dışı işlemlerle ilişkili olması nedeniyle karmaşıklık daha fazla ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı kayıt dışı ekonominin kapsadığı alanı net sınırlarla çizilebildiği söylenemez(Sugözü,2008:27).

Kayıt dışı ekonomiyle ilgili unsurlar konuyla ilgili inceleme yapan yazarlar tarafından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Kayıt dışı ekonominin içinde var olan ve birbirinden bağımsız unsurlar, gelir elde edenler açısından üç grup şeklinde sınıflandırabiliriz(Bulut,2007:25). Bunlar;

- Saklı ekonomi
- Yer altı ekonomisi
- Hiç kayıtlara girmeyen ekonomi

Kayıt dışı ekonominin yukarıda sayılan üç unsurun ortak özelliği; gelir elde edenlerin, elde ettikleri gerçek gelirlerin tamamını ya da bir kısmını kayıt altına almıyor ve bu gelirler üzerinden de ödenmesi gereken vergiyi ya hiç ödemiyor ya da gerekenden daha az vergi ödüyor olmasıdır(Karatay,2009:30).

Saklı ekonomi: Mükelleflerin, daha az vergi ödemek maksadıyla faaliyetlerinin tamamını ya da bir kısmını saklamasıyla oluşturduğu yarı kayıtlı ekonomiden, herhangi bir mükellef kaydı olmayanların oluşturduğu kayıtsız ekonomiden ve girişimcilerin, çalıştırdığı kişilerin tamamını ya da bir kısmını kayıtlarda göstermemesinden oluşan kayıt dışı istihdamdan oluşmaktadır.

Bu ekonomik faaliyetlerin tamamı yasal, fakat çalışma hayatı ile diğer yasaları düzenleyen yasaların varsaydığı zorunlulukları yerine getirmemek maksadıyla kayıt dışına taşınmış ekonomik faaliyetlerdir. Bu ekonomik faaliyetlerin kendisi değil, vergi kaçırma ve diğer düzenlemelere uymaması şeklinde meydana gelen sonucu yasadışıdır(Sugözü,2008:31). Saklı ekonomi yarı kayıtlı ekonomi ve kayıt dışı istihdamı kapsamaktadır.

Yer altı ekonomisi: Geleneklere ve ahlaka aykırı faaliyetler sonucu oluşan, organize olmuş suç örgütleri aracılığı ile faaliyette bulunan tefecilik, kaçakçılık, çek senet tahsilâtı gibi yasa dışı faaliyetlerin oluşturduğu ekonomidir(Özsoylu,1999:164). Yer altı ekonomik faaliyetlerinin devlet yönetiminde boşluğu dolduran, organize olmuş suç örgütleri aracılığıyla yürütülen kanun dışı fakat ekonomik kazanç sağlayan her türlü faaliyetleri kapsadığı söylenebilir. Yer altı ekonomik faaliyetlerin en önemli özellikleri örgütlü olması ve şiddet içermesidir(Tekin,2001:7).

Yasaların suç kabul ettiği faaliyet eğer gelir yaratıcı ise kayıt dışı ekonomi kapsamında yer alır. Eğer kanun dışı faaliyet katma değer meydana getirmek yerine var olan gelirin transferini sağlıyorsa kayıt dışı kapsamında yer almaz. Nitekim gasp, kumar oynamak, hırsızlık gibi faaliyetlerden elde edilen gelirler kayıt dışı faaliyet sayılmaz(Önder,2012:17). Bu tür faaliyetlerin kendisi yasaklanmıştır. Daha çok kamu düzenine ilişkin olup suç kaynaklı faaliyetleri içerdiğinden bu faaliyetlerin kayıt altına alınmasından çok önlenmesi hedeflenmiştir(Görüş Dergisi,2011:23). Yer altı ekonomisi yasa dışı ekonomik faaliyetler ve kara para olgusunu içine almaktadır.

Hiç kayıtlara girmeyen ekonomi: Ekonomik hayatın içinde aktif olarak yer almalarına rağmen, hiçbir mükellefiyet kaydı bulunmayan vergi idaresinin bilgisi dışında faaliyet gösteren dolayısıyla hiç vergi ödemeyen genellikle küçük gelir gruplarının oluşturduğu kayıt dışı ekonomik faaliyetlerdir(Demir,2007:27). Kayıtsız ekonomide yapılan ekonomik faaliyetin kendisi yasa dışı değildir. Fakat sonuç itibarıyla vergi ödenmemesi nedeniyle yasa dışı olmaktadır(Önder,2012:20). Bu grupta yer alanların hiçbir mükellefiyet kaydı yoktur. Her yerde rastlanmakla birlikte genellikle büyük şehirlerde daha sık görülen bu mükelleflere; hamallar, iş takipçileri, işportacılar, inşaat işçileri, şehir içi nakliye yapan bir kısım bireyler, boş buldukları yerleri otopark olarak işletenler, belli bir işyeri olmaksızın küçük çapta ticaret ve imalat yapanlar, belediye hallerine girmeyen sebze ve meyve satıcıları, canlı hayvan ticareti yapanlar, bilet ve jeton satanlar ve küçük çaplı tamir-bakım işleriyle uğraşanlar örnek gösterilebilir(Biçer,2006:19).

2) Kayıt Dışı İstihdamın Kapsamı

Kayıt dışı ekonominin bir alt dalı olan kayıt dışı istihdam sebepleri, sonuçları ve işleyişi bakımından çok boyutlu, değişik faaliyetleri içine alan kompleksli bir olgu olduğu için adlandırılması ve tanımlanması konusunda farklı görüşler söz konusudur(Fidan ve Genç,2013:2). Kayıt dışı istihdam kavramı ilk defa 1970 yılında Uluslar arası Çalışma Örgütü tarafından düzenlenen "Dünya İstihdam Programı" kapsamındaki Kenya Raporunda Enformel (kayıt dışı) sektör olarak kullanılmıştır(Bekiroğlu,2010:152).

Kayıt dışı istihdam edilen bireyin kayıtlı iş akdine sahip olmadığı ve ücretini ne zaman alacağını, hatta çalışması karşılığında hak ettiği ücreti alıp almayacağını bilmeden çalışması anlamına gelmektedir. Yani kayıt dışı istihdam, hem sosyal devlet anlayışının hem de normal piyasa kurallarının işlemediği bir ekonomik alan oluşturmaktadır(Candan,2007:25).

Uygulanmakta olan yüksek prim oranları, asgari ücretin üzerinden belirlenen prime esas kazanç alt limiti ile asgari ücret arasındaki farka ait primlerin işverene mal edilmesi ve son yıllarda yaşanan ağır ekonomik krizlerde çalışma hayatı ve genel ekonominin temel sorunu haline gelen kayıt dışı istihdamın giderek yaygınlaşmasına sebep olmaktadır (Oktar,2004:1).

Özünde kayıt dışı sektörde iş sağlama ya da kanun dışı çalışma arasında bir kavram olan kayıt dışı istihdam için geniş bir yelpazede tanımlar yer alır: paralel, ay ışığı, gizli ekonomi

bunlardan bazılarıdır. Farklı dillerde de benzer adlandırmalara rastlamak mümkündür. Kayıt dışı istihdama verilen bir o kadar farklı isme de belgelendirmelerde karşılaşılmaktadır(Grief ve Hisarcıklıoğlu,2010:2).

3) Kayıt Dışı İstihdamın Nedenleri

Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler kayıt dışı istihdamında ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Kayıt dışı istihdamın ortaya çıkmasında etkili olan sebeplere baktığımızda işçilerin, işverenlerin ya da bireysel çalışanların özellikle vergi, sigorta primi gibi mali yükümlülüklerden kaçınmak, bürokratik işlemlerden kurtulmak için kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde buldukları ve elde ettikleri geliri kayıtsız bıraktıkları görülmektedir(Metin,2011:73).

Tablo 2. Kayıt Dışı İstihdamın Nedensellik Çizelgesi

Ekonomik nedenler	Sosyal nedenler	Mali, idari ve yasal sistemden kaynaklanan nedenler	Diğer nedenler
<ul style="list-style-type: none">• İşsizlik ve enflasyon• Rekabet gücü• İşletmelerin yapısı• Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk	<ul style="list-style-type: none">• Nüfus artışı ve çarpık kentleşme• Eğitim seviyesi ve bilgi eksikliği• Çalışma hayatındaki değişim	<ul style="list-style-type: none">• Denetimin yetersizliği• Çalışma yasaları• Türk vergi sistemi	<ul style="list-style-type: none">• Bürokrasi• Siyasal nedenler

Kaynak: Bu bölümde yer alan kaynaklardan yararlanmak suretiyle tarafımdan hazırlanmıştır.

4) Gaziantep'te Kayıt Dışı İstihdamın Genel Görünümü

İstihdam, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ekonomiler için önemini koruyan bir konudur. Bu sebeple birçok ülkede istihdamın artmasını sağlamak için yetki ve sorumluluklar verilmiş pek çok kamu kurumu firmaların bölgede kalmasını, gelişmesini ve yeni firmaların bölgeye gelmesini özendirmek amacıyla politikalar üzerinde çalışılmaktadır.

İstihdam artışının sağlanmasının yanı sıra üzerinde durulması gereken başka bir konu da istihdamın yapısıdır. İstihdam sorunu sadece tarım istihdamının azaltılıp, sanayi istihdamının arttırılmasından ibaret değildir. Aynı zamanda günümüzde bilgi temelli ve ileri teknoloji sanayi yapısına dönük istihdamın arttırılması il ekonomisinin başarısında fark yaratmaktadır(Uyan,2009:61).

a) Gaziantep'in İşgücü Piyasası

Bir ilin ekonomisinin temel kaynağı, o ildeki işgücünün niteliği ve miktarından oluşmaktadır. Piyasada işgücü ve ekonomik etkinlik genel olarak nüfusun, hizmet ve üretim süreçlerine doğrudan katılmanın veya katılma isteğinin bir neticesi olarak kabul edilmektedir. Nüfusta meydana gelen gelişmelere bağlı olarak toplam işgücü arzı ve ekonomik şartların bir sonucu

olan işgücü talebi, işgücü piyasasının dinamiklerini oluşturmaktadır. İşgücü, bir ülkedeki çalışma çağındaki yani 15 yaş ve üzeri yaşta olan, istihdam edilenler ile işsizlerin toplamından oluşmaktadır (İpek Yolu Kalkınma Ajansı, 2013:5). İşgücü seviyesi ise bir ülkenin ya da bir ilin nüfusunun toplamı olarak potansiyel işgücü arzını ifade etmektedir (Zaim, 1997:124).

Tablo 3. Gaziantep'te işgücü istatistikleri ve 15-59 yaş arası nüfusu

	İşgücüne katılım oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)	Kayıt dışı istihdam oranı (%)	Nüfus (15-59 yaş arası)
2008	43,9	16,8	36,5	63,5	938.746
2009	42,8	17,4	35,3	64,7	958.562
2010	45,4	13,4	39,3	60,7	988.058
2011	43,4	14,4	37,2	62,8	1.023.045
2012	44,2	11,2	39,2	60,8	1.053.219
2013	46,8	6,9	43,6	56,4	1.084.743

Kaynak: TÜİK, 2015.

Tablo 3'te Gaziantep'teki işgücü istatistikleri ve 15-59 yaş arası kadın-erkek toplam nüfusu vermektedir. Tablo 3'teki işgücüne katılım oranı, işsizlik oranı, istihdam oranı ve nüfusu verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'ten alınmıştır. Kayıt dışı istihdamı oranı ise kayıt dışı istihdamı hesaplama yöntemlerinden istihdam yöntemiyle hesaplanmıştır. Bu yöntemde, nüfusun sivil işgücü arzının ve istihdamın zaman içindeki gelişimine bakılarak kayıt dışı ekonomi büyüklüğü hakkında tahminde bulunmaya çalışılmaktadır. Bu yöntemde göre işgücü arzındaki artış hızı ile istihdam artış hızının aynı olması beklenmektedir. Eğer istihdam/nüfus oranı, işgücü/nüfus oranından daha yavaş artıyorsa, işgücünün istihdam edilmeyen kısmı ya işsizliğin artışına katkı sağlamaktadır ya da istihdamın kayıt dışı kesimde yer alıyor demektir (Azaklı, 2009:57). Gaziantep ilinin 2007 yılındaki kayıt dışı istihdam oranı ise %62,9 'dur (Uyan, 2009:63).

Gaziantep'in Dış Ticareti: Gaziantep, önemli karayollarının üzerinde bulunmasıyla, bugünkü ulaşılmış olduğu ticaret, sanayi ve ihracat potansiyeliyle, Arap ülkeleriyle ihracat ve ithalatın yapıldığı bir şehir olmasıyla bölgede, ülkede ve uluslar arası alanda hak ettiği yeri almış bir şehirdir. Türkiye'de 1950'li yıllarda Antep fıstığı ihracatıyla ilk sırada yer alan Gaziantep, bugünde Türkiye'nin genel ihracat payı içerisinde ilk dokuz ilden birisidir. İlde öne çıkan ihracatçı sektörler; halı, giyim, gıda, tekstil ve hammaddeleri, demir çelik ürünleri, kimyevi maddeler ve mamulleri, ağaç mamulleri ve orman ürünleridir (Nakipoğlu, 2011:103).

Tablo 4. Gaziantep İlinin Yıllara Göre Dış Ticaret Göstergeleri (1000\$)

	2008	2009	2010	2011	2012
İhracat	3.481.082	3.260.097	3.887.663	4.928.968	5.879.414
İthalat	2.793.357	2.126.150	3.430.052	4.722.623	5.053.852
Dış Ticaret Dengesi	687.725	1.133.947	457.611	206.345	825.562
Dış Ticaret Hacmi	6.274.439	5.386.247	7.317.715	9.51.591	10.933.266
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	125	153	113	104	116

Kaynak: Gaziantep Ticaret Odası (GTO), Rakamlarla Gaziantep, 2013:47.

Tablo 4'te Gaziantep ilinin dış ticaret dengesinin 2010 yılından sonra düzenli olarak arttığı görülmektedir. Buna bağlı olarak dış ticaret hacmi de artmaktadır. Gaziantep'in 2013 yılı ihracat miktarı 6.472 milyon dolardır(Gaziantep Sanayi Odası,2014:36). Gaziantep ilinin ihracatının 2023 yılında 30 milyar dolar olması hedeflenmektedir(Gaziantep Ticaret Odası, Rakamlarla Gaziantep, 2013:47).

5) Gaziantep'te Kayıt Dışı İstihdamın Genel Nedenleri

Türkiye'de işsizlik hızlı nüfus artışı, sanayi ve hizmetler sektörünün yeterince gelişmemiş olması, kırdan kente göç, istihdam yaratıcı yatırımların ve istihdam politikalarının yetersizliği gibi sebeplerden dolayı yapısal bir sorun haline gelmektedir. Türkiye'de işsizlikle ilgili temel sorun, işsizlik olgusunun giderek bir istihdam sorununa dönüşmüş olmasıdır. Türkiye'de geçerli olan kayıt dışı istihdamın sebepleri Gaziantep ilinde de hemen hemen aynı özellikler göstermektedir(Arslan ve Diğerleri,2011:36).

Ekonomik Nedenler: Kayıt dışı istihdamın yoğun olarak yaşandığı Gaziantep ilinin en önemli ekonomik sorunlarından birisi Türkiye'de de olduğu gibi enflasyondur. Enflasyon genel anlamda, mükelleflerin karlarının da vergilendirilmesine sebep olmaktadır. Özellikle artan oranlı gelir vergisi tarifesine sahip olan ülkelerde gelir dilimi kaymasıyla mükellefler, reel gelirleri artmasa da daha üst bir gelir dilimine kayarak vergi yükleri hızlı bir artış sürecine girmektedir. Bu durum da enflasyon oranının artmasına ve bunun neticesinde de toplumda gelir dağılımının olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır(Dinler Arslanoğlu,2013:96).

Toplumsal Nedenler: İşsizlik oranının yüksek olduğu durumlarda, kayıt dışı ekonomiye girişi ve çıkışların, daha az maliyetle gerçekleşeceği varsayımı altında, kayıt dışı istihdamda artış olması beklenmektedir. Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler ve yapısal işsizliklerde, istihdamda daralmaya ve bir kısım işgücünün işini kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik istikrarsızlığın işsizliği artırıcı bir etki yarattığı görülmektedir.

Gaziantep'te işgücü piyasasındaki kayıt dışı istihdamın bir boyutu, istihdam olanaklarının hızla artan nüfusu karşılayamayışı ve bu çerçevede köyden kentte hızlı göç ve bu göçün sonucunda da çarpık bir kentleşmenin meydana gelmesidir. Bunun sonucu olarak niteliksiz işgücü ve emek sahiplerinin daha az ücretle ve sosyal güvencesiz çalışmaya razı olması neticesinde ortaya çıkan kayıt dışı ekonomik faaliyetler olduğu görülmektedir(Arslan ve Diğerleri,2011:36).

6) Gaziantep'te Kayıt Dışı İstihdamın Etkileri

Kayıt Dışı İstihdamın Sosyo-Kültürel Etkileri: Gaziantep iline yönelik göçün beraberinde getirdiği nüfus artış hızında son yıllarda bir artış görülmektedir. Gaziantep'te 1980 sonrası yaşanan yoğun göç politikaları kent açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu olumsuz sonuçların ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Gaziantep'te kayıt dışı istihdamın sosyo-kültürel açısından etkileri genel olarak şehirlerde

gecekonduşma oranındaki artış, işsizlik oranındaki artış, yerel yönetimlerin hizmetlerini yerine getirmesinde sıkıntıların oluşması, büyük şehirlere göç edenlerin şehir hayatına uyum sağlamada çektikleri sıkıntılar, kültürler arası çatışmaların meydana gelmesi olarak sıralayabiliriz. 1980'li yıllardan itibaren Gaziantep hızla gelişmekte ve sanayileşmektedir. Bu gelişime karşın işsizlik ve çarpık kentleşme insanları madde bağımlılığına, hırsızlığa ve çeşitli suçlara sürüklemektedir(Dinler Arslanoğlu,2013:97).

Tablo 5. Gaziantep İlinin Yıllar İtibariyle Göç Durumu

Yıllar	İlin Aldığı Göç	İlin Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
2013-2014	46.438	44.415	2.023	1,1
2012-2013	41.978	42.291	-313	-0,2
2011-2012	41.672	39.410	2.262	1,3
2010-2011	45.991	38.634	7.357	4,20
2009-2010	40.380	36.327	4.053	2,39
2008-2009	36.075	34.125	1.950	1,18
2007-2008	37.184	36.229	955	0,59

Kaynak: www.tuik.gov.tr 17.01.2015.

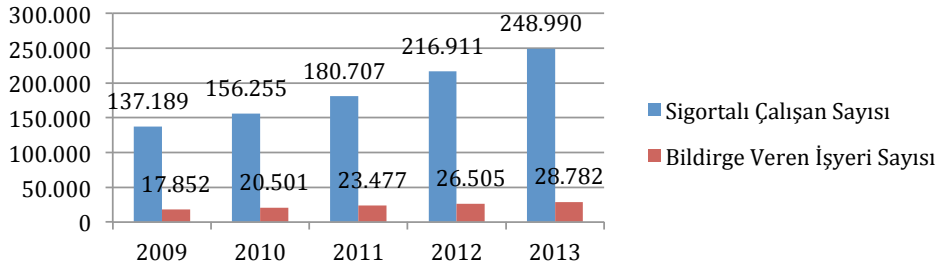
Göç ile meydana gelen nüfus daha çok inşaat ve hizmet sektöründe çalışmaktadır. Özellikle büyük şehirlere göç eden insanların suç işleme oranları gittikçe artmaktadır. Meydana gelen bu suçları engellemek için daha ağır cezalar uygulanmış ve anayasada değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu değişiklikler dâhilinde 0-11 yaş grubundaki çocuklar ne suç işlerlerse işlesin ceza verilmemesidir. Suç işlemeye meyilli olan ailelerde hukuktaki bu boşluktan yararlanıp çocuklarını suça itiyorlar. Hukuktaki bu boşluk doldurulmalı, yeni yasalar yapılmalı ve çocukların işlediği suça karşı hem hukuksal hem de sosyal yaptırımlar olmalıdır. Çocukların istismar edilmesinin önüne geçilmelidir(Arslan ve Diğerleri,2011:38).

Kayıt Dışı İstihdamın Ekonomik Etkileri: Günümüz dünyasında işgücü piyasaları, ister kırsal kesimde yaşayan insanların isterse kentlerde yaşayan insanların olsun, genel olarak ekonomide meydana gelen pek çok sorunun kaynağını oluşturmaktadır(Yüceol,2007:109). Bu sebeple genel anlamda istihdamın sektörel dağılımı, bir ülkenin ekonomik kalkınmışlık düzeyinin göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınmaya bağlı olarak istihdamın sektörel dağılımında değişimler olduğu gözlenmektedir. Günümüzde ekonomik kalkınmayla birlikte hizmetler ve sanayi sektöründe istihdam artarken, tarım sektöründe istihdam azalmaktadır(Biçerli,2000:135). Türkiye'de ise yıllar itibariyle sanayi, hizmet ve inşaat sektöründe artan istihdama karşılık, tarım sektöründe de istihdamın arttığı gözlenmektedir.

Genel anlamda istihdam politikalarının amaçlarının başında beşeri kaynakları geliştirmek ve ekonomik büyümeyi teşvik ederek işgücünün yapısal değişimlere uyum sağlamasını kolaylaştırmak gelmektedir. Ekonominin faaliyet alanı olarak küçük ölçekli bir ekonomi olmasının en önemli etkisi, ekonomik büyümenin sağladığı istihdam artışının

kayıtlara tam olarak geçmesine engel olmaktadır. Bununla birlikte mevcut ekonominin küçük ölçek özelliği olması, Türkiye’de çalışma sürelerine uyulmasının denetimini zorlaştırması yanında; örgütlenme gücü sebebiyle sendikacılığın kanuni çalışma sürelerine uyulmasının sağlanmasındaki etkinliğini de sınırlandırmaktadır. Türkiye ekonomisinin sanayileşme sürecini yavaş yavaş tamamlamak için gerekli politikaların uygulanmış olması, çalışma sürelerinin uzun tutulmasında bir yapısal sebep olarak algılanabilir. Bununla birlikte, emek yoğun üretim teknolojilerinin uygulandığı sektörlerde, kanuni çalışma sürelerine uyulmasının sağlanması, ekonomik büyümeye ve istihdama yansımaya katkı sağlayacaktır. Sosyal güvenlik, bir toplumda ekonomik kalkınmaya paralel olarak sosyal refah düzeyinin korunması ve sürdürülmesi bakımından en önemli ihtiyaçlardan birini oluşturmaktadır. Bunun önemli sebebi sosyal güvenlik, toplumun tüm kesimlerini çeşitli tehlike ve risklere karşı korumakla kalmayıp aynı zamanda geleceklerini güvence altına almak yönünden de önem taşımaktadır. Bununla birlikte bir ülkedeki sosyal güvenlik sisteminin yapısı, o ülkenin sosyal ve ekonomik koşullarıyla doğrudan ilişkilidir(Dinler Arslanoğlu,2013:101).

Şekil 1. Gaziantep İlinde Sigortalı Sayısı (Gaziantep Sanayi Odası,2014:60).

7) Kayıt Dışı İstihdamı Önlemeye Yönelik Stratejiler

Göçün Azaltılması: Gaziantep, genel olarak Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki köylerde yaşayan nüfusun çoğunun yoksul olması, köylerdeki altyapı ve sosyal hizmetlerin kentlere göre daha az olanaklara sahip olması, makineli tarımın artması sonucu vasıfsız elemanların artışı, tarımsal üretimdeki verimliliğin düşük olması, ekilen toprakların çok parçalı olması ve tarım dışındaki alanlarda yeterli istihdam seçenekleri olmayanların göç ettiği bir il konumundadır. Ayrıca kentin sanayi şehri olması göç merkezinin olmasının en önemli nedenlerindendir(Gaziantep Kent Konseyi, 2014:5).

Göçün azaltılmasına yönelik tedbirler olarak kırsal bölgelerde yaşayan insanların eğitim, sağlık, çevre ve hayat şartları iyileştirilmelidir. Kırsal kesimlerde geçim imkânı sağlayacak şartlar oluşturulmalıdır. Göç alan ve aynı zamanda göç veren kentlerdeki altyapı sorunları çözümlenerek bu kentler yaşanılabilir hale getirilmelidir. Be kentlerdeki dağınık, karmaşık ve uygun olmayan yapılaşmanın kentsel dönüşüm projeleriyle iyileştirilmesi ve modern şehirlerin oluşumuyla insanların kendi kentlerini yaşanacak şehirler olarak görmelerinin sağlanması gerekmektedir(Arslan ve Diğerleri,2011:47).

Nüfus Artış Hızının Kontrolü: Günümüzde büyük şehirlerin göç almalarının nedenleri arasında istihdam, eğitim ve sağlık olanaklarının yavaş olması gelmektedir. Fakat büyük şehirlere göçün en

önemli nedeni ekonomiktir(Geniş ve Adaş,2011 :298). Kırsal ve büyük şehirlerarasındaki gelir farklılığı ve işsizlik gerçekte sadece ara değişkenlerdir. Temel faktörler, ekonomik kalkınma hızı ve nüfusun artış hızıdır. Bu sebeple dikkate alınması gereken temel değişken, ekonomik kalkınma hızına göre nüfus artış hızının olmasıdır. Ekonomik kalkınma planlarında hızlı bir ekonomik gelişmeyi sağlamak amacıyla kentsel altyapıya öncelik verilmeye devam edilirken, kırsal alandaki altyapının tamamen ihmal edilmesi sonucunda da kırdan kente göç olgusu artmaktaydı. Fakat son yıllarda uygulanan bölgesel politikalar, artık kırsal kesimin de ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gerçekleşmektedir.

Genel anlamda nüfus artışını belirleyen iki temel faktör bulunmaktadır. Bunlar, ölüm oranlarının azalması ve doğurganlık oranının artmasıdır(www.oka.org.tr ,02.12.2014). Nüfus artışı, bu sebepler yanında göçlere bağlı olarak da değişmektedir(Uyan,2009:115). Hızlı nüfus artışı sonucunda bireylerin ulusal gelirden aldıkları payı azalmakta, ekonominin gelişme hızı yavaşlamakta ve insanların yaşadıkları şehirlerdeki alt yapıya olan ihtiyaçları artmaktadır. Nüfusun büyüklüğünün, nüfus artış hızının ve nüfus dağılımının bilinmesi, o ülkede halkın refah seviyesinin, ekonominin üretken kapasitesinin belirlenmesi ve gelecekte ortaya çıkan ihtiyaçların tespiti açısından çok önemli görülmektedir(Arslan ve Diğerleri,2011:48).

Kayıt İçi Faaliyetleri Özendirmek: Çalışma hayatıyla ilgili olumsuz sonuçlar büyük ölçüde kayıt dışı istihdamdan kaynaklanmaktadır. Kayıt dışı istihdamın büyük boyutlarda olmasıyla birlikte çalışan nüfus güvenlik şemsiyesi altında kapsanamamakta, yeterli prim toplanamamakta, sosyal güvenlik kuruluşları da, başta finansman zorlukları olmak üzere çeşitli zorluklarla karşılaşmakta ve kendilerinden beklenen hizmetleri etkin bir şekilde yerine getirememektedir. Çeşitli gerekçelerle kayıt dışı çalışma durumunda olanlar, sosyal güvenlik kapsamı dışında olma, çalıştıkları işyerinin ruhsatsız olması gibi sebeplerle, sağlıksız ortamlarda, işyeri ve iş güvenliği olmadan, pazarlık gücünden yoksun ve korumasız, sigortasız ve istismara açık olarak çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durumlar sonucunda da iş hayatında sağlıksız bir ortamın oluşmasına ve çalışma ilişkilerinin ve işgücü piyasasının işleyişinin bozulmasına neden olmaktadır. Bu sebeple kayıt dışı istihdamın uzun dönemde yaratacağı ekonomik ve sosyal olumsuzluklar konusunda kamuoyu bilinçlendirilecektir(Gelir Dairesi Başkanlığı,2009:52).

Denetim Kapasitesinin Güçlendirilmesi: Sigortasız işçi çalıştırmanın önlenmesi ve prim gelirlerinin artırılması etkin bir denetim sisteminin işleyişiyle sağlanabilir. Günümüzde kayıt dışı istihdam sorunu, denetim yetkisine haiz teftiş kurallarının etkin denetim süreçlerine kavuşturulamamasından dolayı mevcut durumunu korumakta ve her geçen gün artış göstermektedir. Bu sebeple denetimde etkinlik sağlanmadığı sürece sisteme yönelik en köklü değişimlerin dahi amacına ulaşması olanaksızdır(Tunç,2007:69).

Yaptırımların Caydırıcılığını Arttırmak: Türkiye’de kayıt dışı istihdamın özellikleri, genel olarak kayıt dışı istihdamın yapısal bir sorun olduğu ve bunu önlemek için sadece denetim veya yaptırımların artırılmasıyla çözümlenemeyeceği görülmektedir. Türkiye’de kayıt dışı istihdamla mücadele için toplumun tüm kesimlerinin içinde yer alacağı kapsamlı bir strateji gerekmektedir.

Genel anlamda Gaziantep ilinde küçük işletmelerinin sayısının fazla olması, sermayenin düşük

olması sebebiyle rekabet güçlerini artırma istekleri kayıt dışı istihdam faaliyetlerini teşvik etmektedir. Büyük şirketlerin yoğun olduğu sanayi yapılarında kayıt dışı istihdamın işgücü piyasası içindeki yeri çok küçük iken, çok sayıda küçük firmadan oluşan yerel sanayilerde, kayıt dışı istihdama yönelişin daha fazla olacağı beklenmektedir(Arslan ve Diğerleri,2011:46).

Bürokratik İşlemlerin Azaltılması: Bürokrasiyi azaltıcı uygulamalar aslında teşvik edici uygulamalar içinde yer alır. İşe giriş-çıkış bildirim ve prim ödeme imkanları zorlaştığı sürece işverenler bürokrasiden ve bürokrasi sebebiyle maruz kalınan idari para cezalarından kaçınmak için kayıt dışında kalmayı tercih etmektedir(Gül Cemal,2009:51).

Kişilerin Bilgi ve Bilinçlendirilmesi: Kayıt dışı kalmanın bireylere hangi sonuçlar doğurduğu, devlet ve bireyler arasında ne gibi adaletsizliğe yol açtığı, hak ve yükümlülükler açısından nelerin kaybedildiği anlatılmalıdır. Sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri açısından kayıt dışı faaliyetlerin önemi ve doğurduğu sonuçların bireylere toplantılar yapılarak, seminerler düzenlenerek anlatılmalıdır. Bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının özellikle kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu sektörlerde ve bölgelere yapılmalıdır.

Kayıt dışı faaliyette bulunmada bireylerin bilgi ve bilinçlendirilmesi yapılırken bireylere güven de sağlanmalıdır. Kamuoyu olan güvenin sağlanması bilgilerin uygulamaya konulmasını kolaylaştırır. Sosyal güvenlik sisteminin artırılması kayıtlı çalışmaya teşvik edecektir. Özellikle sağlık hizmetlerinin artırılması kayıtlı çalışmanın kısa vadeli faydaları arasında yer alır ve kayıtlı çalışmaya teşvik eder(Azaklı,2009:76).

Çocuk İşçiliğinin Kaldırılması: Kayıt dışı istihdamın bir boyutunu oluşturan çocuk işçiliği önemli bir sorundur. Türkiye köy toplumundan sanayi toplumuna geçerken köyden kente göçü yaşamıştır. Bir yandan da nüfus artış hızının yüksek olması, bütçeden eğitime yeterince pay ayrılamaması çocukların istihdam edilmesine sebep olmuştur. Son yıllarda bunun önüne geçmek için çalışmalar sürdürülmektedir(Azaklı,2009:81).

Avrupa Birliği (AB) fonu kaynaklarından yararlanarak Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği'nin teknik desteğiyle yedi ilde (Elazığ, Erzurum, Van, Çankırı, Kastamonu, Sinop ve Ordu) yürütülen Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Projesi (2005-2007) yürürlüğe konulmuştur. Proje kapsamında bu yedi ilde araştırmalar yapılmıştır(www.csgb.gov.tr ,09.03.2015).

Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak "Tarlardan Okula Projesi" uygulamaya konulmuştur (www.ahaber.com.tr ,09.03.2015). Bu proje ile kayıt dışı çalışan çocuklar eğitime sevk edilmiş ve böylece kısmen de olsa kayıt dışı istihdam azaltılmaya çalışılmıştır.

Kayıt Dışı İstihdamı Önleme Projesi (KADİM 2006): Kayıt dışı istihdamı önleme projesinin hedefleri; Kayıt dışı istihdamın gelişmesine neden olan ekonomik ve sosyal nedenleri tespit etmek, kayıt dışı istihdamı önlemek amacıyla kamuoyu oluşturmak, kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu kesimleri belirleyerek bilinçlendirilmelerini sağlamak, işverenlere yönelik teşvik ve desteklerin

tanıtımı yapılarak kayıtlı istihdamın özendirilmesini sağlamak, kalıcı ve sonuç alıcı önlemlerin alınması ve uygulanması için tüm tarafların işbirliğini ve desteğini sağlamak ve özel istihdam bürolarının gelişmesini sağlayarak işveren talepleri, kalifiye eleman ihtiyacını ve eğitimini sağlayarak, kayıtlı istihdamın gelişmesini desteklemektir(www.tepav.org.tr ,01.02.2015).

8) Sonuç

Kişilerin kayıtlı iş akdine sahip olmadığı ve ücretini ne zaman alacağını, hatta çalışması karşılığında hak ettiği ücreti alıp almayacağını bilmeden çalışması anlamına gelen kayıt dışı istihdam, farklı gelişmişlik düzeyine sahip tüm ülkelerin karşılaştıkları ortak bir sorundur. Küreselleşmenin hızlanması, ticari sınırların ortadan kalkmasıyla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde hem ülke içinde hem de ülkeler arasında rekabet artmakta, maliyetleri düşürmeye yönelik olarak ekonomilerde enformel sektörün ağırlığı artmakta, kayıt dışı özellik arz eden farklı istihdam şekilleri meydana gelmektedir.

Türkiye’de kayıt dışı istihdam oranı son yıllarda giderek artmış, 2014 yılında % 36,39 olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki ağırlığı ve tarım sektöründe kayıt dışı istihdam oranının %90 civarında olması, toplam kayıt dışı istihdam oranını yükseltse de tarım dışı sektörlerdeki kayıt dışı istihdam oranı da %30’ ları geçmekte ve büyüklük olarak önem arz etmektedir. Türkiye’de kayıt dışı istihdam oranının genel özelliklerine bakıldığında kadınların erkeklere göre, eğitim düzeyinin düşük olanların eğitim düzeyinin yüksek olanlara göre daha yüksek olduğu ve kayıt dışı istihdamın başta tarım ve imalat sektörü olmak üzere tekstil, inşaat ve hizmetler sektörlerinde yaygın olduğu görülmektedir.

Kayıt dışı ekonomi, özellikle müdahale ve sınırlamaların yoğun olduğu ülkelerde daha büyük boyutta görülmektedir. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında, gelir dağılımı ve enflasyon, vergi oranlarıyla sosyal güvenlik primi, kişilerin kayıtlı ekonomik faaliyetlerde bulunmasını engelleyen aşırı devlet müdahaleleri ve düzenlemeleri, ekonomide sektörlerin ağırlığı gibi istihdamla ilgili kesintilerin yüksekliği durumudur. Bunların yanında vergi bilincinin oluşmaması ve denetimlerin yetersiz olması gibi ekonomik ve mali sebeplerin etkili olmasının yanı sıra boyutlarının gelişmesinde sosyal nedenler de etkili olmaktadır. Nüfusun hızla arttığı, bölgeler arası gelişmişlik farkının yarattığı iç göç olgusu ve geçekondulaşmanın yoğun olarak gözlemlendiği ülkelerde, kayıt dışı çalışma ülke ekonomilerinin karakteristik özelliklerinden biri haline gelmiştir.

Gaziantep, ülkemizin sürdürülebilir kalkınma sürecinde ekonomik ve sosyal gelişme dinamiklerini içinde barındıran Ortadoğu ve batı arasında ekonomik entegrasyonu sağlayan, ticari hacmi ve sanayisiyle Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’ın merkezi olan, ekonomik olarak çevresindeki birçok ili etkisi altında tutarken, kendisi uluslar arası piyasalarda aktif etkisi olan bir ildir. Bütün bu dinamikleri bünyesinde barındıran Gaziantep bir il olarak sosyo-ekonomik açıdan dünyayı ve Türkiye’yi etkileyen tüm kayıt dışılık verileri Gaziantep’i de etkilemektedir. Dolayısıyla Gaziantep’te kayıt dışı istihdamla mücadele edebilmek için öncelikle Türkiye ekonomisinin genel parametreleriyle kayıt dışı istihdamla mücadele edilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Akalın, Gülsüm ve Kesikoğlu, Ferdi. (2007), “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 5, s. 3.
- Arslan, İbrahim; Bozkurt, Cuma; Nakıpoğlu, Ferda ve Gürsel, Eda. (2011), Kayıt Dışı İstihdamın Gaziantep Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, Gaziantep, ss. 36-48.
- Ay, Ahmet; Sugözü, İbrahim Halil ve Erdoğan, Savaş. (2014), “Türkiye’de Vergi Yükünün, Enflasyonun ve Vergi Affı Beklentisinin Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi Üzerine Ampirik Bir Uygulama (1985-2012)”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dr. Mehmet Yıldız Özel sayısı 2014.
- Azaklı, Sema Betül. (2009), Türkiye’deki Kayıt Dışı İstihdam ve Ekonomik Boyutu, Yüksek Lisans Tezi, Karaman, ss. 32-81.
- Bekiroğlu, Cemil. (2010), Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans Bankacılık Yüksek Lisans Programı, İstanbul, s. 152.
- Biçer, Yalın. (2006), Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiye Önemli Yönelik Vergi Politikaları ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı, Isparta, s.19.
- Biçerli, Mustafa Kemal. (2000), Çalışma Ekonomisi, İstanbul, Beta Yayınları, s. 135.
- Bulut, Halim Murat. (2007), Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Etkileri ve Kayıt Dışı İle Müdahale Yöntemleri: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Ana Bilim Dalı, Kars, s. 25.
- Candan, Mehmet. (2007), Kayıt Dışı İstihdam, Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı ve Toplumumuz Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 25.
- Çetintaş, Hakan ve Verbil, Hasan. (2003), “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 4 (1), s. 4.
- Demir, Halil İbrahim. (2007), Kayıt Dışı Ekonomi ve Karapara İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı, Isparta, ss. 19-27.
- Dinler Arslanoğlu, Gaye. (2013), Kayıt Dışı İstihdam: Gaziantep Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Gaziantep, ss. 96-101.
- Erkuş, Hakan ve Karagöz, Kadir. (2009), “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini”, Maliye Dergisi, Sayı:156, Ocak-Haziran 2009, s. 7.
- Fidan, Hüseyin ve Genç, Sami. (2013), “Kayıt Dışı İstihdam ve Kayıt Dışı İstihdama Etki Eden Mikro Faktörlerin Analizi: Türkiye Özel Sektör Örneği”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 9, Güz. s. 3.

- Gaziantep Kent Konseyi. (2014), Gaziantep'te Yaşayan Suriyelilere İlişkin Rapor, Gaziantep Kent Konseyi Yürütme Kurulu, Aralık 2014.
- Gaziantep Sanayi Odası (GSO). (2014), Gaziantep'in Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri, ss. 36-60.
- Gaziantep Ticaret Odası (GTO). (2013). Rakamlarla Gaziantep 2013, s. 47.
- Gelir Dairesi Başkanlığı. (2009, Nisan), Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010), Yayın No: 87, Ankara, s. 52.
- Geniş, Şerife ve Adaş, Emin Baki. (2011), "Gaziantep Kent Nüfusunun Demografik ve Sosyo-ekonomik Yapısı: Saha Araştırmasından Notlar", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011 10 (1), s. 298.
- Görüş Dergisi. (2011), Kayıt Dışı Ekonomiye, Kayıtsız Kalmaya Ne Kadar Devam Edeceğiz?, TUSIAD, Şubat 2011, s.23.
- Grief, Wolfgang ve Hisarcıklıoğlu, Rifat. (2010), AB ve Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonom, AB-Türkiye Karma İstişare Komitesi 28. Toplantısı, İngiltere, 13-14 Eylül 2010, s. 2.
- Gülcemal, Ekrem. (2009), Türkiye'deki Kamu Kurumlarının Kayıt Dışı İstihdamla Mücadeledeki Görevleri Sosyal Güvenliğin Yaygınlaştırılmasındaki ve Denetimdeki Rollerini Kurumlar Arası Koordinasyonun Sağlanması, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi, İzmir, s. 51.
- Işık, Nihat ve Acar, Mustafa. (2003), "Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:21, Temmuz-Ağustos 2003, s.2.
- İpek Yolu Kalkınma Ajansı. (2013), İstihdam Raporu TRC1 Bölgesi, Gaziantep, s. 5.
- Karatay, Özcan. (2009), Kayıt Dışı Ekonominin Ülke Ekonomisine Etkileri ve Toplumsal Maliyeti, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Sivas, s. 30.
- Metin, Şahin. (2011), Kayıt Dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Durumu: Türkiye'de Ev-Eksenli Çalışma, Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 73.
- Mirus, Rolf ve Smith, Roger S. (1997), Canada's Underground Economy: Measurement and Implications, The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, s. 27.
- Nakıpoğlu, Ferda. (2011), Türkiye- Suriye Ekonomik İlişkilerinde Gaziantep'in Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Gaziantep, s. 103.
- Oktar, Mustafa Kemal. (2004), "Kayıt Dışı İstihdam ve Sosyal Güvenlik", TBB Dergisi, Sayı: 53, s. 1.
- Ögünç, Fethi ve Yılmaz, Gökhan. (2000), Estimating The Underground Economy In Turkey, The Central Bank Of The Republic Of Turkey, Discussion Paper, Ankara, s. 10.

- Önder, İzzettin. (2001), “Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergileme”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:23-204, Ekim 2000- Mart 2001, s.15.
- Önder, Merve. (2012), Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Uluslar Arası Uygulamalar Işığında Çözüm Öneriler, Mesleki Yeterlilik Tezi, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, s. 20.
- Özsoylu, Ahmet Fazıl. (1999), Yer altı Ekonomisi, Ankara, Akçadağ Yayıncılık, s. 164.
- Sarıkaya, Hatice Elanur. (2007), Kayıt Dışı Ekonominin Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği(1980-2005), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Konya, ss. 11-29.
- Savaşan, Fatih. (2011), Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt Dışılıkla Mücadelenin Serencamı, Sayı.35, Mart 2011, s. 6.
- Schneider, Friedrich. (2002), Size and Measurement Of The Informal Economy 110 Countries Around The World. s. 4.
- Sugözü, İbrahim Halil. (2008), Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemede Vergi Politikaları (1980-2004 Türkiye Örneği), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, Konya, ss. 26-31.
- Tekin, Bülent. (2001), Yer Altı Ekonomisinde Kaçakçılık-Kara Para İlişkisi ve Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Isparta, s. 7.
- Tunç, Mehmet. (2007), Kayıt Dışı İstihdamla Mücadelede Geliştirilen Stratejiler, Uygulanan Politikalar Ve Gelişmiş Ülke Örnekleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 69.
- Turan, Zübeyir. (2012), “Kayıt Dışı Ekonominin Gerçek Verimliliğe ve KOBİ'lere Etkisi”, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, s. 3.
- Uyan, Birgül. (2009), Bölgesel Gelişme Dinamikler: Gaziantep İlinde Yerel Ekonomik Gelişmeyi Etkileyen Faktörler, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Adana, ss. 61-115.
- Yıldırım, Murat. (2007), “Kara paranın Kayıt Dışı Ekonomi İçindeki Yeri ve Karapara Aklanmanın Ekonomiye Getirdiği Tehlikeler”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9,Sayı:3, s. 2.
- Yurdakul, Funda. (2006), Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi: Bir Model Denemesi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi, s. 3.
- Yüceol, Hüseyin Mualla. (2007), “Türkiye’de Bölgesel İşgücü Hareketleri, İşsizlik ve Ekonomik Kalkınma”, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt: 9, Sayı:1, s. 109.
- Zaim, Sabahattin. (1997), Çalışma Ekonomisi, İstanbul, Filiz Kitap Evi, s. 124.

İnternet adresleri

A Haber,

<http://www.ahaber.com.tr/webtv/yasam/tarladan-okula-projesi> (09.03.2015).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,

<http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/cgm.portal?page=cc&id=4> (09.03.2015).

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA),

<http://www.oka.org.tr/Documents/tr83kayitdisiistihdam18082011.pdf> (02.12.2014).

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV),

<http://www.tepav.org.tr/tr/proje/s/66> (01.02.2015).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK),

www.tuik.gov.tr (17.01.2015)